

บทที่ 6

บทสรุป

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ไทยในวิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจและรวบรวมเอกสาร และประเมินค่าเนื้อหาของเอกสารดังกล่าว เพื่อเป็นคู่มือสำหรับบรรณารักษ์ และผู้ที่ศึกษาค้นคว้าประวัติศาสตร์ไทย ค่าเน้นการวิจัยโดยวิธีวิจัยจากเอกสาร ได้สำรวจเอกสารทางประวัติศาสตร์ไทยในขอบเขตของการศึกษาจากห้องสมุดในกรุงเทพมหานคร 10 แห่ง สัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ศึกษาเนื้อหาของเอกสาร และประเมินคุณค่าของเอกสารโดยวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical method) ดังกล่าวไว้ในบทที่ 2 ในบทที่ 3 และบทที่ 4 เป็นผลจากการศึกษาถึงประเภทและลักษณะของเอกสารทางประวัติศาสตร์ไทย แสดงถึงเอกสารในขอบเขตของการศึกษาที่รวบรวมมาได้พร้อมทั้งแจ้งแหล่งสะสม และจัดทำสาระสังเขปหรือเรื่องย่อจากเอกสารเหล่านั้น บทที่ 5 เป็นการอภิปรายผลการวิจัย ประเมินค่าเอกสารที่ได้จัดทำสาระสังเขปแล้ว ในบทนี้จะได้สรุปผลของการวิจัยและเสนอแนะสิ่งที่ควรวิจัยต่อไป ดังนี้

1. จารึก

จารึกเท่าที่นำมาศึกษาในขอบเขตของวิทยานิพนธ์นี้ มีทั้งที่เป็นศิลาจารึกและจารึกบนแผ่นโลหะ ทั้งหมดมี 123 หลัก เป็นจารึกของอาณาจักรลานนา 29 หลัก เป็นจารึกที่พบในดินแดนที่เป็นหรือเคยเป็นอาณาจักรสุโขทัย 82 หลัก ซึ่งในจำนวนนี้เป็นจารึกอยู่ในภาหสลักเรื่องชาดกในวัดศรีชุม 51 หลัก ส่วนจารึกอีก 31 หลัก เป็นจารึกเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ของอาณาจักรสุโขทัย และเป็นจารึกที่พบในเขตแดนที่เป็นอาณาจักรอยุธยา 12 หลัก

1.1 จารึกที่พบในอาณาจักรลานนา จารึกของอาณาจักรลานนาทั้ง 29 หลักเป็นศิลาจารึกที่มีลักษณะและคุณค่าในการศึกษาทางประวัติศาสตร์ดังนี้

1.1.1 จารึกส่วนใหญ่จำนวน 26 หลัก เป็นจารึกเพื่อประกาศการบำเพ็ญกุศลของบุคคลต่าง ๆ โดยมากจะจารึกนามบุคคลที่มาร่วมในการทำบุญ นามบุคคลที่ได้รับการอุทิศส่วนกุศล ตลอดจนระบುವัตถุปัจจัยต่าง ๆ ที่บุคคลอุทิศถวายวัดในการทำบุญครั้งนั้น ๆ จารึกประเภทนี้จะให้ความรู้ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและแนวความคิดในเรื่องการบำเพ็ญกุศลของคนสมัยนั้น ที่สำคัญคือ ในการจารึกนามบุคคลที่บำเพ็ญกุศลโดยมากมักจะปรากฏนามบุคคลในประวัติศาสตร์และบอกศักราชกำกับไว้ด้วย และเนื่องจากจารึกประเภทนี้มักจะจารึกในระยะเวลาใกล้เคียงกับเวลาที่เกิดเหตุการณ์ จึงอาจนำนามบุคคล เหตุการณ์ และศักราชตามที่ปรากฏในจารึกมาตรวจสอบกับเอกสารประเภทอื่นในเรื่องราวเดียวกันได้

เอกสารที่กล่าวถึง จารึกหลักที่ 63, 65-74, 87, 99-101, 103-105, และ 107 และคำอ่านศิลาจารึก 7 หลัก ใพบนิทศสารศิลปากรปีที่ 13 ฉบับเดือนพฤศจิกายน 2512, ฉบับเดือนมกราคม และเดือนมีนาคม 2513; ปีที่ 14 ฉบับเดือนกันยายน และเดือนพฤศจิกายน 2513, ฉบับเดือนมกราคม และเดือนมีนาคม 2514

1.1.2 มีจารึกที่พบในอาณาจักรลานนา 2 หลัก ที่มีลักษณะคล้ายกับข้อ 1.1.1 คือ จารึกนามบุคคลและเหตุการณ์เกี่ยวกับการบำเพ็ญกุศล แต่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับบุคคลมากขึ้น ตลอดจนบรรยายเหตุการณ์และสภาพการณ์โดยละเอียดกว่าประเภทแรก ดังนั้นจารึกประเภทนี้นอกจากจะให้ประโยชน์เช่นเดียวกับจารึกในข้อ 1.1.1 แล้ว ยังเพิ่มความรู้ในเรื่องประวัติของบุคคลได้บ้าง และโดยเหตุที่มีการบรรยายโดยละเอียดหรือค่อนข้างละเอียดถึงสภาพการณ์ครั้งนั้น จึงเป็นเอกสารที่สะท้อนให้เห็นสภาพการดำเนินชีวิตของประชาชนในสังคมด้านหนึ่งได้

เอกสารที่กล่าวถึง จารึกหลักที่ 62 และ 76

1.1.3 มีจารึกเพียงหลักเดียวของอาณาจักรลานนาที่มีได้กล่าวถึงการทำบุญอุทิศ แต่หากว่า เป็นจารึกเรื่องการสวดเพื่อเป็นไมตรีกันระหว่างเจ้าเมืองน่านกับเจ้าเมืองสุโขทัย จารึกหลักนี้จะให้ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของอาณาจักรต่าง ๆ และเมื่อศึกษาประกอบกับเอกสารประเภทอื่น ๆ แล้ว ก็สามารถให้ความรู้ในเรื่องสาเหตุแห่งความสัมพันธ์ครั้งนั้นได้ ซึ่งนับว่าให้ประโยชน์แก่การศึกษาประวัติศาสตร์อย่างมาก

เอกสารที่กล่าวถึง จารึกหลักที่ 64

1.2 จารึกที่พบในอาณาเขตที่เป็นหรือเคยเป็นอาณาจักรสุโขทัย มีทั้งที่เป็นจารึกบนหลักศิลา บนแผ่นโลหะ และรูปปฏิมากรรม จำนวน 82 หลัก มีลักษณะและคุณสมบัติในการศึกษาประวัติศาสตร์ดังนี้

1.2.1 ภาพสลักเรื่องชาดกที่วัดศรีชุม เป็นจารึกที่จะกล่าวถึงต่างหากจากจารึกอื่น ๆ เนื่องจากเป็นคำจารึกสั้น ๆ ประกอบภาพสลักเรื่องชาดก จึงให้ประโยชน์ในด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ในวงจำกัด เพราะเนื้อหาของข้อความ เป็นคำจารึกชื่อชาดกและคำอธิบายประกอบภาพสลักให้ทราบว่า ภาพสลักแต่ละภาพเป็นพระชาติใดที่พระโพธิสัตว์ถือกำเนิดมาเท่านั้น

เอกสารที่กล่าวถึง ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 5

1.2.2 โดยไม่นับจารึกภาพสลักเรื่องชาดกวัดศรีชุมจำนวน 51 หลัก จารึกของสุโขทัยจะมีลักษณะแตกต่างเป็นพิเศษไปจากจารึกของลานนาและอยุธยา เพราะส่วนใหญ่จะเป็นการจารึกเพื่อให้ข่าวสารเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ที่เป็นประวัติศาสตร์ของอาณาจักรสุโขทัย เช่น ให้ความรู้เกี่ยวกับชีวประวัติของบุคคลซึ่งมีการบรรยายให้เห็นบุคลิกภาพประกอบกับการเล่าเหตุการณ์สำคัญ ตลอดจนบรรยายสภาพความเป็นไปของบ้านเมืองและสภาพความเป็นอยู่ของพลเมือง แม้ว่าบางหลักจะกล่าวถึงการบำเพ็ญกุศลของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่ก็มิได้เว้นที่จะบรรยายเรื่องราวของบุคคลและเหตุการณ์โดยพิสดารประกอบไว้ด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการบันทึกเหตุการณ์ของสุโขทัยนิยมบันทึกโดยการจารึก ดังนั้น การศึกษาประวัติศาสตร์สุโขทัยจึงได้ข้อมูลจากศิลาจารึกทั้งสิ้น ความแม่นยำในเรื่องเหตุการณ์และศักราชบดระยะเวลาจึงมีมาก เพราะจารึกเป็นเอกสารที่บันทึกขึ้นใกล้เคียงหรือจารึกในระยะเวลาที่เกิดเหตุการณ์นั้นขึ้น นอกจากนี้ ความผิดพลาดเนื่องจากการคัดลอกย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้ ไรก็ตาม จารึกก็มีข้อจำกัดในตัวเองคือ ในการบันทึกข้อความย่อมบันทึกได้อย่างจำกัด และการชำรุดของตัวจารึกเนื่องจากได้จารึกไว้เป็นเวลานานมาก ทำให้ไม่อาจศึกษาเรื่องราวในประวัติศาสตร์สุโขทัยได้โดยอาศัยข้อมูลจากเอกสารของสุโขทัย หรืออีกนัยหนึ่งจากศิลาจารึกแต่เพียงอย่างเดียว แต่จำเป็นจะต้องศึกษาประกอบกับเอกสารของอาณาจักรอื่น ๆ นอกจากนี้ ยังได้พบด้วยว่าข้อความบางตอนในศิลาจารึกที่กล่าวถึงบุคคลจะมีลักษณะเป็นการยกพระเกียรติ และเนื่องจากเป็นเอกสารที่บันทึกขึ้นในเวลาใกล้เคียงกับเหตุการณ์มาก ทั้งมี

ลักษณะเสมือนว่าเป็นเอกสารของทางราชการ ดังนั้นจารึกจึงเป็นเอกสารที่อยู่ภายใต้ภาวะครอบงำของบุคคลผู้มีอำนาจได้ง่าย จึงปรากฏว่าจารึกของสุโขทัยนั้นมีจุดอ่อนอยู่เพียงประการเดียว ในการศึกษาประวัติศาสตร์ของสุโขทัยคือ ความลำเอียงของข้อมูล

เอกสารที่กล่าวถึง จารึกหลักที่ 1-13, 38, 40, 40 พิเศษ, 45, 46, 49, 93, 102 และ 106

1.2.3 มีจารึกของสุโขทัยเพียง 9 หลัก ที่มีลักษณะเช่นเดียวกับจารึกส่วนใหญ่ของลานนาในข้อ 1.1.1 กล่าวคือ เป็นจารึกที่ให้ความรู้ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี และแนวความคิดในการบำเพ็ญกุศลของคนในสมัยนั้น รวมทั้งใช้ตรวจสอบในเรื่องชื่อบุคคล เหตุการณ์ และเวลาเท่านั้น

เอกสารที่กล่าวถึง จารึกหลักที่ 14, 15, 37, 52, 90, 94, 95, 130 และจารึกลานทองในพระบรมธาตุเมืองพิศณุโลก เรื่องพระราชทานสมณศักดิ์ ในหนังสือประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาค 1 หน้า 26

1.3 จารึกที่พบในอาณาจักรอยุธยา มีทั้งหมด 12 หลัก ส่วนใหญ่เป็นจารึกบนแผ่นโลหะฝังอยู่ในเจดีย์ต่าง ๆ มีจารึกเพียงหลักเดียวที่เป็นจารึกบนรอยพระพุทธรบาท และอีกหลักหนึ่ง เป็นศิลาจารึก จารึกที่พบในอาณาจักรอยุธยามีลักษณะและคุณสมบัติในการศึกษาทางประวัติศาสตร์ดังนี้

1.3.1 จารึกของอยุธยาส่วนใหญ่จำนวน 11 หลัก มีข้อความ เป็นประกาศการบำเพ็ญกุศลของบุคคลต่าง ๆ ซึ่งโดยมากจะมีรายชื่อบุคคลที่มาร่วมในการทำบุญ รายชื่อผู้ที่ได้รับการอุทิศในส่วนกุศล ตลอดจนวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ที่บุคคลอุทิศในการทำบุญครั้งนั้น บางหลักก็เป็นประกาศสั้น ๆ แต่งตั้งสมณศักดิ์และบรรดาศักดิ์ ส่วนจารึกที่รอยพระพุทธรบาทก็มีข้อความกล่าวถึงฐาน 3 อากา 12 ซึ่งเป็นเรื่องทางพุทธศาสนาเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ จารึกของอาณาจักรอยุธยาส่วนใหญ่จะให้ความรู้ในด้านขนบธรรมเนียมประเพณี และแนวความคิดในเรื่องประเพณีทางศาสนาของคนในสมัยนั้นประการเดียว แต่เนื่องจากในจารึกมักจะมีนามของบุคคลสำคัญในทางประวัติศาสตร์ บอกรหัสและศักราช และโดยมากจารึกขึ้นในเวลาใกล้เคียงกับที่เหตุการณ์เกิดขึ้น จึงอาจนำชื่อบุคคล เหตุการณ์ และศักราชมาตรวจสอบกับเอกสารประเภทอื่น ๆ ในเรื่องราวเดียวกันได้

เอกสารที่กล่าวถึง จารึกหลักที่ 41, 42, 43, 44, 48, 50, 51, 58 และ ลานจารึก 4 หลัก ในหนังสือประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาค 1 หน้า 28, 30, 32 และ 79

1.2.3 ศิลาจารึกวัดจุฬามณี เป็นศิลาจารึกที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงมีพระราชโองการให้จารึกขึ้นเมื่อ พ.ศ.2223 เพื่อบันทึกเรื่องการสร้างพระพุทธรูปจำลองที่วัดจุฬามณี แต่ความตอนต้นของศิลาจารึกหลักนี้ กล่าวย้อนไปถึงเหตุการณ์ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ที่ได้ทรงสร้างวัดจุฬามณี และเมื่อครั้งที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงผนวชที่วัดนี้ ดังนั้น ลักษณะความที่จารึกซึ่งเป็นการจารึกในเวลาห่างไกลกับเวลาที่เกิดเหตุการณ์มาก จึงมีลักษณะเช่นเดียวกับพงศาวดารที่เรียบเรียงขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ คือเป็นการรวบรวมเหตุการณ์ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจากเอกสารโบราณที่เก็บไว้ในหอหลวง แล้วนำมาเรียบเรียงและจารึกขึ้นไว้ โดยที่ศิลาจารึกหลักนี้กล่าวถึงเหตุการณ์ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเพียง 2 เรื่อง ความในศิลาจารึกตอนนี้จึงมีคุณค่าเพียง 2 ประการคือ ให้ความรู้ในเรื่องการบำเพ็ญพระราชกุศลของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และใช้เป็นหลักฐานสำหรับตรวจสอบเอกสารอื่น ๆ ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ก่อนนี้เท่านั้น

เอกสารที่กล่าวถึง ศิลาจารึกวัดจุฬามณีจากเรื่อง "ทรงพระกรุณาให้สร้างพระพุทธรูปจำลอง" ในหนังสือประชุมจดหมายเหตุสมัยอยุธยา ภาค 1 หน้า 72-73 (เฉพาะเหตุการณ์ใน จ.ศ.826 และ จ.ศ.827)

2. ตำนาน

ดังได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 แล้วว่า ตำนานหมายถึงเรื่องราวความเป็นมาเกี่ยวกับ โบราณวัตถุ โบราณสถาน หรือบ้านเมือง ซึ่งเป็นเรื่องที่เล่าต่อกันมาเป็นเวลานาน เมื่อความหมายของคำว่าตำนานเป็นเช่นนี้แล้ว เอกสารต่าง ๆ ที่กล่าวถึงที่มาของบ้านเมืองและวัตถุสถานต่าง ๆ จึงมีลักษณะเป็นตำนานทั้งสิ้น และหากว่า การบันทึกเรื่องราวของคนไทย เพิ่งเริ่มมีขึ้นเมื่อพ่อขุนรามคำแหงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใน พ.ศ. 1826 แล้ว เรื่องราวของชนชาติไทยก่อนหน้านี้อีกก็เป็นเรื่องตามตำนานคำบอกเล่าทั้งสิ้น แต่มีข้อน่าสังเกตว่า เรื่องราวที่มา

ของอาณาจักรลานนา ก่อนพระเจ้ามังรายสร้างเมืองเชียงใหม่ สามารถสืบเรื่องย้อนหลังไป
ได้ไกลสุดจนถึง พ.ศ. 1181 ซึ่งกล่าวถึงปู่เจ้าลาวจกผู้เป็นต้นวงศ์ของพระเจ้ามังราย เอก
สารหลายเล่มได้กล่าวพ้องต้องกันเช่นนั้น ในขณะที่ตำนานที่มาของอาณาจักรสุโขทัยในเรื่อง
พระร่วง และที่มาของราชวงศ์เมืองน่าน มีตำนานกล่าวย้อนหลังได้ในระยะสั้นกว่ามาก
แม้แต่ในศิลาจารึกของสุโขทัย และของเมืองน่านก็จำกัดความย้อนหลังขึ้นไปได้ 2-3ชั่วอายุคน
เท่านั้น กล่าวคือ ฝ่ายสุโขทัยนั้นจำกัดได้เพียงปู่ขุนจิต ขุนจอก แล้วจึงเป็นปู่พระยาศรีอินทรา-
ทิตย์เลย ส่วนทางเมืองน่านนั้น จำกัดได้เพียงปู่เริง ปู่มุง ปู่พอง แล้วจึงถึงปู่ฟ้าฟัน ซึ่ง
ปู่ฟ้าฟันนี้จะตรงกับพระยาผานองตามพงศาวดารเมืองน่าน ซึ่งปรากฏว่า ปลายรัชกาลพระ-
ยาผานองแห่งเมืองน่านนั้น ตรงกับต้นรัชกาลพระเจ้าลิไทย ส่วนเรื่องราวความตำนานต่าง ๆ
ของกษัตริย์วงศ์อุทองของอยุธยา นั้น มีข้อความคล้ายคลึงกันมาก และน่าจะสัมพันธ์กันกับ
เรื่องเชื้อพระวงศ์ของพระเจ้าพรหมในตำนานสิงหนวัติภูมิรที่อพยพลงมาทางใต้ ตำนานของ
อาณาจักรลานนาอีกประเภทหนึ่ง คือ ตำนานของวัดอุสุสถานต่าง ๆ ซึ่งโดยมากในตอนต้นจะ
กล่าวถึงที่มาของโบราณวัตถุสถานที่เกี่ยวกับกษัตริย์และบ้านเมือง ตามความเชื่อในทางศาสนา
ของคนสมัยนั้น ๆ แต่ในตอนหลัง เมื่อเอกสารกล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับกษัตริย์และบ้าน
เมืองที่เกิดขึ้นในระยะเวลาที่ได้มีการบันทึกเรื่องราวเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว เหตุการณ์ใน
สมัยหลัง ๆ ที่บันทึกไว้จึงไม่มีลักษณะที่เป็นตำนานอีกต่อไป

กล่าวโดยสรุป เอกสารที่นำมาศึกษาที่มีลักษณะเป็นตำนานแท้ ๆ คือ เรื่องจุล-
บุตทกาลวงศ์ความเรียง และพงศาวดารเหนือเท่านั้น ส่วนเอกสารอื่น ๆ ที่มีลักษณะเป็นคำ-
ำนานนั้น จะเป็นเรื่องตำนานเฉพาะเรื่องราวที่กล่าวถึงที่มาของอาณาจักร โบราณวัตถุสถาน
ต่าง ๆ เท่านั้น และจะกล่าวรวมไปกับเรื่องราวซึ่งเกิดขึ้นในภายหลังที่ได้มีลักษณะเป็นคำ-
ำนาน ด้วยเหตุนี้ เรื่องราวที่มีลักษณะเป็นตำนานจึงมีรวมอยู่ในเอกสารทั้งที่เป็นพงศาวดาร
ในหนังสือที่มีผู้แต่งขึ้น และแม้แต่จารึกบางหลักก็มีลักษณะของตำนานปะปนอยู่ เรื่องราวที่เป็น
ตำนานนี้ มีประโยชน์ให้ความรู้ในด้านความเชื่อเกี่ยวกับที่มาของบ้านเมืองหรือวัตถุสถานต่าง ๆ
แต่มีข้อจำกัดอยู่ว่า เรื่องราวที่เล่าต่อกันมานั้นย่อมมีการแปรผัน (Variability) เล่าความ
สับสน และการขาดความแน่นอนในเรื่องช่วงเวลา ดังนั้น เมื่อไม่มีเอกสารที่มั่นหนักความ
น่าเชื่อถือมากกว่า และจำเป็นต้องนำตำนานมาศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์เพียงลำพังแล้ว

ก็จำเป็นต้องศึกษาจากตำนานหลาย ๆ ฉบับ และพิจารณาด้วยความระมัดระวัง

เอกสารที่กล่าวถึง หนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 66 เรื่องจุลยุทธกาลวงศ์ ความเรียง และเรื่องพระร่วงสุโขทัย, หนังสือเรื่องพงศาวดารเหนือ และความตอนต้น ในเอกสารต่อไปนี้: คำให้การชาวกรุงเก่า, เรื่องเทศนาจุลยุทธกาลวงศ์ ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 66, พระราชพงศาวดารสังเขป พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องราชวงศ์ปรกณพงศาวดารลานนาไทย และเรื่องพงศาวดารเมืองน่าน ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 10, เรื่องพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน และตำนานสิงหนาทิกุมาร ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 61, พื้น 15 ราชวงศ์, ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, สิบึงคันทาน, รัตนพิมพวงศ์: ตำนานพระแก้วมรกต, เหตุการณ์ก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับบริติชมิวเซียม, เรื่องตำนานพระธาตุต่าง ๆ, และความบางตอนในหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ และหนังสือราชอาณาจักรสยามหรือจดหมายเหตุลาอูแบร์ฉบับสมบูรณ์

3. จดหมายเหตุ

จากเอกสารทั้งหมดที่ศึกษาในขอบเขตของวิทยานิพนธ์นี้ ปรากฏว่าเอกสารที่มีลักษณะการเรียบเรียงเนื้อหาสาระในรูปจดหมายเหตุตามความหมายที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 นั้น ไม่มีเอกสารใดมีลักษณะเช่นนั้นเลย ถึงแม้ว่า เอกสารบางเรื่องจะมีชื่อว่าจดหมายเหตุก็ตาม เพราะเหตุว่า เมื่อตรวจสอบลักษณะของเอกสารที่มีชื่อว่าจดหมายเหตุ ที่นำมาศึกษาในเรื่องนี้แล้ว ได้พบว่า ลักษณะที่เป็นจดหมายเหตุถูกเปลี่ยนรูปเป็นเอกสารประเภทอื่นแล้ว ซึ่งโดยมากจะเปลี่ยนไปเป็นพงศาวดาร เช่น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ ซึ่งมีความในบางแผนกแจ้งว่ารวบรวมเรียบเรียงขึ้นจากจดหมายเหตุและปุมโทร ส่วนจดหมายเหตุโทรในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 8 นั้น (พิจารณาแต่เฉพาะเหตุการณ์ในขอบเขตการศึกษานี้เท่านั้น) ในตอนต้นบอกวงชะตาของวีรบุรุษในสมัยโบราณ เช่น พระเจ้าพรหมราช และขุนเจือง ก็ไม่อาจยืนยันได้ว่าเป็นหลักฐานที่ควรเชื่อถือ เพราะเรื่องราวบุคคลทั้งสองก็ยังเป็นเรื่องราวของวีรบุรุษในตำนานอยู่ จึงอาจเป็นได้ว่า โทรได้

รวบรวมบุคลิกลักษณะของวีรบุรุษเหล่านั้นไว้ แล้วผูกดวงชะตาตามบุคลิกลักษณะขึ้นภายหลังก็ได้ ส่วนจดหมายเหตุจีนที่แปลเป็นภาษาไทยทั้งสองฉบับนั้น เมื่อได้ศึกษาจากประวัติความเป็นมาและลักษณะภายในของเอกสารแล้ว ได้พบว่า เนื้อหาสาระในจดหมายเหตุจีนทั้ง 2 ฉบับ มีลักษณะเป็นพงศาวดารของจีนเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศต่าง ๆ ซึ่งได้รวบรวมจากจดหมายเหตุเก่า ๆ ของจีน เมื่อแปลเป็นภาษาไทย ผู้แปลก็เลือกแปลเฉพาะที่เกี่ยวกับประเทศไทย ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าเอกสารที่นำมาศึกษาทั้งหมด ไม่มีเอกสารใดที่มีลักษณะการเรียบเรียงในรูปจดหมายเหตุเลย มีแต่จดหมายเหตุที่เปลี่ยนรูปเป็นเอกสารประเภทอื่นแล้วเท่านั้น

4. คำให้การ

ในขอบเขตการศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้ เอกสารที่มีลักษณะเป็นเอกสารประเภทคำให้การ คือเรื่องคำให้การชาวกรุงเก่า เมื่อพิจารณาจากเนื้อความเฉพาะความก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยา และเหตุการณ์ในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ได้พบว่า ลักษณะคำให้การในเรื่องต่าง ๆ ก่อนสมัยสร้างกรุงศรีอยุธยา เว้นแต่เรื่องพระเจ้าอู่ทองสร้างกรุงศรีอยุธยานั้น ล้วนมีลักษณะเป็นเรื่องตำนานที่บอกเล่าต่อกันมาทั้งสิ้น ดังนั้น คำให้การเฉพาะตอนนี้จึงให้ประโยชน์เช่นเดียวกับเอกสารประเภทตำนาน และแสดงถึงความเชื่อของชาวอยุธยาในเรื่องดังกล่าวอย่างมาก จึงได้มีการเล่าตกทอดกันมาจนถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งเป็นสมัยเดียวกับที่มีการให้การ ส่วนเรื่องการสร้างกรุงศรีอยุธยานั้น เรื่องราวตามคำให้การชาวกรุงเก่า ก็พ้องกับความในเอกสารอื่น ๆ แต่ว่ามีเหตุการณ์ในสมัยพระเจ้าแผ่นดินที่มีพระนามว่า พระพันวสา แทรกเข้ามา ดังนั้น จึงมีข้อสังเกตว่า การนำข้อมูลที่เป็นคำให้การมาใช้ในทางประวัติศาสตร์ ต้องระมัดระวังในเรื่องความน่าเชื่อถือได้หรือไม่ของข้อความ และต้องพิจารณาถึงสถานภาพของผู้ที่ให้ปากคำด้วย ในเรื่องคำให้การชาวกรุงเก่า นั้น ผู้ให้การเป็นเฉลย เรื่องราวที่ให้ปากคำจึงอาจมิใช่เรื่องจริงทั้งหมด ทั้งนี้ อาจเป็นคำให้การเจตนาหรือไม่เจตนาก็ได้

เอกสารที่กล่าวถึง คำให้การชาวกรุงเก่า

5. เอกสารทางกฎหมาย

เอกสารทางกฎหมายที่ศึกษามี 3 ฉบับ คือ มังรายศาสตร์ ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้ในอาณาจักรลานนา กฎหมายลักษณะโจรในศิลาจารึกหลักที่ 38 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ใช้ในอาณาจักรสุโขทัย และกฎหมายตรา 3 ดวงเฉพาะลักษณะที่ประกาศใช้ในอาณาจักรอยุธยาสมัยแรก จากลักษณะของเอกสาร กล่าวได้ว่าศิลาจารึกกฎหมายลักษณะโจรนั้นไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขหรือเพิ่มเติมในภายหลัง แต่ในมังรายศาสตร์และกฎหมายตรา 3 ดวง มีการแก้ไขและเพิ่มเติมในสมัยหลัง ๆ สำหรับมังรายศาสตร์ต้องสังเกตจากเนื้อความจึงจะทราบว่ามีการต่อเติม แต่กฎหมายตรา 3 ดวงนั้น จะเห็นส่วนที่ต่อเติมภายหลังได้ชัดเจนกว่า เพราะโดยมากจะมีศักราชกำกับไว้ กล่าวโดยทั่วไป เอกสารทางกฎหมายมีประโยชน์ให้ความรู้ในด้านการเศรษฐกิจและสังคมตลอดจนขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีบางอย่าง เพราะกฎหมายต่าง ๆ ที่มีบัญญัติขึ้นใช้ในสังคมใด ๆ ย่อมเป็นผลมาจากค่านิยมและปทัสถาน (Norms) ของสังคมนั้น กรณีความผิดที่กล่าวอยู่ในกฎหมายสามารถสะท้อนถึงสิ่งที่ประชาชนในระบอบสมัยนั้น ๆ มีวิถีชีวิตผูกพันอยู่ โดยเฉพาะกฎหมายตรา 3 ดวงนั้น เป็นเอกสารที่อ่านวยประโยชน์แก่การศึกษาประวัติศาสตร์ในด้านการเศรษฐกิจ สังคม และขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนการปกครองของอาณาจักรอยุธยาได้อย่างมากที่สุด

เอกสารที่กล่าวถึง จารึกหลักที่ 38, มังรายศาสตร์ และ กฎหมายตรา 3 ดวง

6. หนังสือแต่ง

หนังสือแต่งในที่นี้หมายถึง หนังสือเก่าที่มีผู้แต่งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์จะเป็นบันทึกเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นไว้ ในอาณาจักรลานนา หนังสือแต่งทั้งหมดที่ศึกษาโดยมากเป็นหนังสือที่แต่งขึ้นโดยพระสงฆ์ ส่วนมากเป็นหนังสือที่เล่าเรื่องโบราณวัตถุสถานในทางพุทธศาสนา หรือเล่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ในทางพุทธศาสนา แต่เนื่องจากในอาณาจักรลานนา พระมหากษัตริย์และประชาชนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา เรื่องราวทางศาสนาที่บันทึกไว้จึงเป็นเรื่องที่ผูกพันอยู่กับกลุ่มชนเหล่านี้ ลักษณะของหนังสือประเภทนี้ ความตอนสั้น ๆ จะมีลักษณะเป็นตำนานทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับวัตถุสถาน หรือตำนานในทางพุทธศาสนา แต่เมื่อเล่าเรื่องมา

ถึงเหตุการณ์ตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ 19 อันเป็นระยะเวลาในสมัยประวัติศาสตร์ของชนชาติไทย โดยเฉพาะตั้งแต่ราชวงศ์มังรายเป็นต้นมา จะมีลักษณะเป็นการรวบรวมเรื่องราวมาจากหนังสืออื่น หรือเรื่องราวที่ผู้แต่งทราบและพบเห็น หรือจากการบอกเล่าจากผู้ที่ทราบเหตุการณ์นั้น ๆ เพราะเหตุการณ์ก่อนนั้นยังไม่ห่างไกลกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ๆ มากนัก เรื่องราวที่บันทึกไว้ตอนนี้จะเป็นเรื่องราวทางศาสนจักรที่พัวพันไปกับเหตุการณ์ในอาณาจักรเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นเรื่องทางศาสนาที่เกิดขึ้นในสังคมของคนที่มีถือศาสนาตั้งกล่าวแล้วนั่นเอง ค้วยเหตุนี้ หนังสือแต่งนอกจากจะมีประโยชน์ในเรื่องให้ความรู้ เช่นเดียวกับตำนาน (ในส่วนที่มีลักษณะเป็นตำนาน) แล้ว เรื่องราวตอนที่กล่าวถึงบทบาทของกลุ่มชนที่มีผลกระทบต่อวงการศาสนา ก็ให้ความรู้ในด้านประวัติความเป็นไปของศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อทางศาสนา และบทบาทของบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการศาสนาด้วย แต่เนื่องจากผู้บันทึกเอกสารเป็นพระสงฆ์ ดังนั้นจึงเป็นการมองเหตุการณ์และอธิบายปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ของผู้ที่อยู่ในทางธรรม และโดยมากจะบันทึกแต่เหตุการณ์ที่ถือว่าสำคัญหรือเกี่ยวเนื่องกับศาสนา สิ่งเหล่านี้จึงเป็นข้อจำกัดของเอกสารประเภทนี้ และจากประวัติทางพุทธศาสนาของลานนาเราได้พบว่า เชียงใหม่มีพุทธศาสนาหลายสำนัก ซึ่งมีการขัดแย้งกันในบางสมัย การศึกษาจากหนังสือแต่งประเภทนี้ในตอนที่เกี่ยวกับบุคคลสำคัญ จึงต้องระมัดระวังความลำเอียงของเอกสารประเภทนี้ด้วย

หนังสือที่ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์สุโขทัยที่เชื่อกันว่าแต่งขึ้นในอาณาจักรสุโขทัย มีเล่มเดียวคือ เรื่องนางนพมาศ ซึ่งเป็นอัตชีวประวัติของนางนพมาศ และมีความมุ่งหมายที่จะสอนกุลสตรีที่รับราชการฝ่ายใน แต่เมื่อตรวจสอบเนื้อความได้พบว่า มีการแต่งต่อเติมในสมัยหลังหลายแห่ง หนังสือนี้นอกจากจะให้ความรู้ในเรื่องขนบธรรมเนียมประเพณีสมัยสุโขทัย และเป็นหลักฐานที่ยืนยันว่า ในสมัยสุโขทัยได้มีพระราชพิธีใน 12 เดือนขึ้นแล้ว ยังให้ประโยชน์แก่การศึกษาประวัติศาสตร์ของอาณาจักรสุโขทัยอย่างกว้าง ๆ ด้วย อย่างไรก็ตามไม่ควรนำรายละเอียดปลีกย่อยมาเป็นข้อมูลในทางประวัติศาสตร์ ส่วนเรื่องยวนพ่ายนั้นให้ประโยชน์ในการตรวจสอบเรื่องสถานที่ และลำดับเหตุการณ์รอบชิงเมืองเชียงขึ้นคืนของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกับเอกสารอื่น ๆ ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้ได้ แต่เนื่องจากเป็นหนังสือขอพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จึงควรเก็บแต่ข้อความใหญ่มาใช้ประโยชน์

ในการศึกษาประวัติศาสตร์เท่านั้น และควรพิจารณาจำแนกว่าตอนใดเป็นการพรรณนาโวหารของกวีเพื่อเป็นการยกพระเกียรติ

เอกสารที่กล่าวถึง ชินกาลมาลีปกรณ์, คำานานมูลศาสนา, สิหิงคนิทาน, รัตนพิมพวงศ์ คำานานพระแก้วมรกต, คำานานพระธาตุต่าง ๆ, เรื่องนางนพมาศ และ ลิลิตยวนพ่าย

7. หนังสือพงศาวดาร

หนังสือพงศาวดาร คือ หนังสือที่กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับประเทศชาติ หรือพระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขของประเทศนั้น ๆ บันทึกไว้โดยผู้ที่ได้พบเห็นเหตุการณ์สำคัญ ๆ เกี่ยวกับบ้านเมืองหรือส่วนรวม แล้วได้เรียบเรียงเหตุการณ์ขึ้นไว้ หรือเนื่องจากพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชโองการให้ประจุมันักปราชญ์ ราชบัณฑิตแต่งเป็นหนังสือพระราชพงศาวดารขึ้นไว้ ลักษณะของเอกสารประเภทพงศาวดารที่นำมาศึกษา อาจจะจำแนกได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

7.1 พงศาวดารพื้นเมือง โดยมากเป็นพงศาวดารของอาณาจักรลานนา โดยพิจารณาจากเอกสารของลานนาหลาย ๆ เล่ม ได้พบว่า เอกสารประเภทนี้มีลักษณะที่คัดลอกต่อ ๆ กันมา และผู้คัดลอกบันทึกเรื่องราวที่เกิดขึ้นในสมัยของตนต่อเติมสืบ ๆ มา กล่าวคือเมื่อคนแรกเริ่มบันทึกเหตุการณ์ในสมัยของตนไว้ คนรุ่นหลังก็จะคัดลอกเหตุการณ์ที่คนรุ่นก่อนบันทึกไว้ และต่อมาจะบันทึกเหตุการณ์สมัยตนเพิ่มเติมอีก มีปัญหาอยู่ที่ว่า เราไม่อาจทราบได้อย่างแน่นอนว่า คนแรกที่บันทึกเหตุการณ์ไว้ได้บันทึกขึ้นในสมัยใดแน่ เพราะนอกจากจะบันทึกเหตุการณ์ในสมัยของตนแล้วยังได้บันทึกเรื่องราวย้อนหลังขึ้นไปอีกด้วย เอกสารประเภทนี้เกือบทุกเล่มจะเล่าเหตุการณ์ย้อนขึ้นไปตั้งแต่ พ.ศ. 1181 มีข้อที่น่าสังเกตว่า เอกสารประเภทนี้คงเริ่มบันทึกในสมัยหลังมาก เพราะได้พบว่าเหตุการณ์ก่อนพระเจ้ามังรายขึ้นไปมักจะไม่วาดถึงศักราช ตั้งแต่พระเจ้ามังรายลงมาบอกศักราชกำกับเหตุการณ์บ้างเล็กน้อย แต่เอกสารหลายเล่มบอกศักราชไม่ตรงกันเลย เว้นแต่ศักราชที่สำคัญจริง ๆ เช่น ศักราชที่สร้างเมืองเชียงใหม่ และศักราชที่มีอยู่ในศิลาจารึกหลักที่ 62 เรื่องสมณกิจของพระสุมนเถระเมื่ออยู่ที่เมืองเชียงใหม่ ศักราชในเอกสารประเภทนี้หลายเรื่องเริ่มลงรอยเกี่ยวกับตั้งแต่ จ.ศ. 804 (พ.ศ. 1985) เป็นต้นมา ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เอกสารที่เป็นพงศาวดาร

พื้นเมืองของอาณาจักรลานนามีลักษณะที่เป็นตำนานเล่าบอกต่อกันต่อ ๆ มา ผสมกับลักษณะที่เป็นบันทึกโดยผู้ที่พบเห็นเหตุการณ์หรืออยู่ใกล้ชิดกับเหตุการณ์นั้น ๆ เอกสารประเภทนี้ให้ความรู้เรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอาณาจักรลานนาแทบทุกด้าน เพราะผู้บันทึกได้บันทึกเหตุการณ์โดยทั่วไปที่ตนพบเห็น อย่างไรก็ตาม การนำเอกสารประเภทนี้มาใช้ในการศึกษาทางประวัติศาสตร์ ผู้ศึกษาจะต้องใช้ความสังเกตของตนเองว่าความตอนใดที่ผู้บันทึกบันทึกจากคำบอกเล่าที่บอกต่อกันมา ตอนใดเป็นเรื่องที่ผู้บันทึกรู้เห็นด้วยตนเอง ข้อบกพร่องอีกประการหนึ่งของเอกสารประเภทนี้คือ ในการบันทึกก่อนนั้น บางครั้งมีการคัดลอกของเก่าก่อนแล้วจึงบันทึกเหตุการณ์สมัยหลัง ๆ ต่อมา ต้นฉบับที่คัดลอกมาถึงปัจจุบันได้ผ่านการคัดลอกต่อ ๆ มาแล้วหลายครั้ง ความผิดพลาดที่เนื่องจากการคัดลอกจึงอาจมีขึ้นได้ แต่เท่าที่พบก็เป็นผลความเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นต้นว่าอักษรผิดกัน วิสามานยนามเพี้ยนไปจากการศึกษาเอกสารประเภทนี้หลาย ๆ ฉบับได้พบว่า พฤติกรรมในการคัดลอกเอกสารประเภทนี้มีการแต่งเติมความคิดเห็นส่วนตัวเข้าไปน้อยมาก ทั้งนี้ เหตุการณ์สำคัญ ๆ ในเอกสารหลาย ๆ ฉบับจึงไม่สู้จะมีการขัดแย้งกันในใจความสำคัญมากเท่าใดนัก

เอกสารที่กล่าวถึง ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่, หน้า 15 ราชวงศ์, เรื่องราชวงศ์ปกรณพงศาวดารลานนาไทย, พงศาวดารเมืองน่าน, พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน และ ตำนานสิงหนวัติกุมาร

7.2 พงศาวดารความเก่า หมายถึงพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา 6 ฉบับที่เรียกว่าพงศาวดารความเก่าก็เนื่องจากได้ศึกษาพระราชพงศาวดารทุกฉบับ ได้พบว่าเนื้อความตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 จนถึงสิ้นแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถอันเป็นขอบเขตของวิทยานิพนธ์นี้ ตามที่กล่าวไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาทั้ง 6 ฉบับ มีความคล้ายคลึงกันเป็นส่วนมาก และแม้ว่าบางฉบับจะมีความละเอียดกว่าฉบับอื่น ๆ หรือถูกชำระในสมัยหลัง ๆ แต่ก็มิได้ถูกเปลี่ยนแปลงแก้ไขในใจความสำคัญแต่อย่างใด ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ในสมัยอยุธยาคงจะมีเอกสารที่เป็นต้นฉบับของพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาซึ่งเรียบเรียงจากจดหมายเหตุหรือปุจฉาหรือบันทึกเอกสารอื่น ๆ อยู่หลายฉบับ และพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับต่าง ๆ ที่ศึกษากันอยู่ในปัจจุบันคงจะมีการเรียบเรียงข้อความตามต้นฉบับเดิมในสมัยอยุธยา จากการเปรียบเทียบความตั้งแต่แผ่นดิน

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ถึงแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ในพระราชพงศาวดารถึงกล่าว ได้พบว่าพระราชพงศาวดารทั้ง 6 ฉบับนี้ น่าจะมีการเรียบเรียงขึ้นจากต้นฉบับเดิมซึ่งแตกต่างกันออกเป็น 3 กลุ่ม คือ พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์กลุ่มหนึ่ง พระราชพงศาวดารฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), ฉบับพระจักรพรรดิพงษ์ (จาค), ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์วัดพระเชตุพน และฉบับบริติชมิวเซียม ซึ่งมีศักราชต่างจากกลุ่มที่หนึ่งตั้งแต่ตอนปลายรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาที่ 1 และแตกต่างกันที่ข้อความในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เป็นกลุ่มที่สอง ส่วนกลุ่มที่สามได้แก่พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งมีศักราชเช่นเดียวกับกลุ่มที่สอง แต่ศักราชและความต่างกับเอกสารกลุ่มที่สองออกไปในเรื่องราวตอนที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถสวรรคต

เอกสารประเภทนี้ให้ความรู้ในเรื่องลำดับกษัตริย์ การสืบราชสมบัติ ช่วยลำดับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ให้เป็นระเบียบ และเรื่องความสัมพันธ์ของอาณาจักรหนึ่งกับอาณาจักรอื่น ๆ แต่เรื่องเศรษฐกิจสังคมแทบจะไม่ได้กล่าวถึง พระราชพงศาวดารฉบับบริติชมิวเซียมเพียงฉบับเดียวที่มีเรื่องราวในสมัยก่อนสร้างกรุงศรีอยุธยาในลักษณะที่เป็นตำนานในการศึกษาครั้งนี้ ได้ตรวจสอบเหตุการณ์และศักราชตามที่กล่าวไว้ในพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ กับเหตุการณ์เรื่องเดียวกันและศักราชตามที่กล่าวไว้ในพงศาวดารพื้นเมืองของอาณาจักรล้านนา และตรวจสอบกับจารึกที่เกี่ยวข้องด้วย ปรากฏว่า ความและศักราชในเอกสารดังกล่าวตรงกันเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งน่าจะมีความถูกต้องกว่าพระราชพงศาวดารฉบับอื่น ๆ ประการสุดท้าย ในการศึกษาประวัติศาสตร์จากเอกสารประเภทพระราชพงศาวดาร มีข้อควรระวังเรื่องความลำเอียงของข้อมูล เพราะเอกสารประเภทนี้มักจะจัดทำขึ้นโดยทางราชการ ปรากฏว่า พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ เป็นเอกสารฉบับเดียวที่เรียบเรียงเหตุการณ์โดยใ้ถ้อยคำระมัดระวังและรัดกุมกว่าความในพระราชพงศาวดารฉบับอื่น ๆ จนทำให้มีความลำเอียงน้อยที่สุด อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าเอกสารประเภทนี้บางฉบับจะมีศักราชไม่ตรงกัน แต่การลำดับเหตุการณ์ก็นับว่ามี ความเที่ยงตรง (**Accuracy**) อยู่มาก

เอกสารที่กล่าวถึง พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์, ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), ฉบับพระจักรพรรดิพงษ์ (จาค), ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์วัดพระ-

เชษฐพน, ฉบับปริศนิชาวิเชียม และ ฉบับพระราชหัตถเลขา

7.3 พงศาวดารความใหม่ ในที่นี้หมายถึงพงศาวดารที่เรียบเรียงขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ เหตุการณ์ภายในขอบเขตของการศึกษาเรื่องนี้ ตามที่กล่าวไว้ในพงศาวดารความใหม่นั้น รวบรวมความมาจากต้นฉบับซึ่งเป็นพงศาวดารความเก่า และบางฉบับยังมีเรื่องราวในตำนานประกอบในตอนต้นด้วย พงศาวดารความใหม่ที่กล่าวถึงเรื่องราวกรุงศรีอยุธยาตอนต้น ปรากฏว่ามีต้นฉบับเดียวกับพงศาวดารความเก่า คือ พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา แต่ได้มาย่อให้สั้นลงซึ่งได้แก่ เรื่องเทศนาจุลบุษการวงศ์ และพระราชพงศาวดาร ดังเช่นฉบับสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส

พงศาวดารความใหม่ที่มีประโยชน์มากที่สุด คือ พงศาวดารโยนก เพราะผู้เรียบเรียงได้รวบรวมมาจากเอกสารประเภทพงศาวดารพื้นเมืองและหนังสือที่แต่งขึ้นในอาณาจักรลานนา ซึ่งผู้รวบรวมได้บอกที่มาของหนังสือไว้ ข้อความตอนใดในเอกสารต่าง ๆ ที่มีข้อความขัดแย้งกัน ผู้เรียบเรียงก็ได้คัดลอกความที่ต่างกันจากหนังสือต่าง ๆ มารวบรวมเข้าไว้ด้วยกัน และบอกชื่อหนังสือเหล่านั้นกำกับไว้ บางครั้งยังได้นำข้อความในศิลาจารึกของภาคเหนือมาลงไว้ด้วย ด้วยเหตุนี้ พงศาวดารโยนกจึงเป็นการรวบรวมเอกสารทางประวัติศาสตร์ของลานนาไว้ทั้งหมด ในการศึกษาเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความในพงศาวดารโยนกเปรียบเทียบกับเอกสารต่าง ๆ ซึ่งพระยาประชาภิจักรจักร (เข้ม บุนนาค) ใช้เป็นต้นฉบับในการเรียบเรียงพงศาวดารโยนก พบว่า ผู้เรียบเรียงมิได้แก้ไขคัดแปลงความให้ผิดไปจากเอกสารต่าง ๆ อันเป็นต้นฉบับเดิม หนังสือฉบับนี้ นอกจากจะมีประโยชน์เช่นเดียวกับเอกสารต่าง ๆ อันเป็นต้นฉบับแล้ว ยังปรากฏว่า เรื่องตำนานพงศาวดารฉบับที่พระยาประชาภิจักรจักรใช้เป็นหลักฐานในการเรียบเรียงตอนพงศาวดารโยนกนั้น มีความแม่นยำในตำราชนมากกว่าหนังสือเรื่องตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ฉบับที่เผยแพร่อยู่ในปัจจุบันเสียอีก ทั้งนี้ โดยการเทียบกับเอกสารของอาณาจักรอื่น ๆ นอกจากนี้ ตอนที่กล่าวถึงเรื่องเมืองพะเยา ก็ปรากฏว่าผู้เรียบเรียงใช้ต้นฉบับเอกสารเรื่องตำนานเมืองพะเยาซึ่งไม่มีต้นฉบับเผยแพร่อยู่ในปัจจุบันอีกด้วย ดังนั้นพงศาวดารโยนกจึงให้ประโยชน์อย่างยิ่งสามารถใช้เป็นตัวแทนเอกสาร 2 เรื่องดังกล่าวที่ยังไม่เคยค้นฉบับในปัจจุบัน ด้วยเหตุผลหลายประการดังที่กล่าวมาแล้ว ในบทที่ 5 ซึ่งอภิปรายสาระของเอกสาร จึงได้เสนอหนังสือ-

สื่อเรื่องนี้เป็นเอกสารหลักในการค้นคว้าประวัติศาสตร์ล้านนาในแทบทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นเอกสารที่เหมาะสมสำหรับนิสิตนักศึกษาหรือนักวิชาการสาขาอื่นที่มีใช้นักประวัติศาสตร์ จะใช้ศึกษาประวัติศาสตร์โดยทั่วไปของอาณาจักรล้านนาในระยะเวลาอันจำกัด

เอกสารที่กล่าวถึง พระราชพงศาวดารสังเขป ฉบับสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเทศน์จุลยุทธการวงศ์ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 66 และ พงศาวดารโยนก

7.4 พงศาวดารของชาวต่างประเทศ เอกสารที่เป็นพงศาวดารหรือบันทึกของชาวต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่องนี้ ได้แก่ พงศาวดารเขมร พงศาวดารมอญ-พม่า พงศาวดารล้านช้าง และ พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง โดยศึกษาเฉพาะเรื่องที่อยู่ในขอบเขตของการศึกษาเรื่องนี้เท่านั้น ในเอกสารดังกล่าว มีข้อความที่พาดพิงถึงเหตุการณ์ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยเพียงเล็กน้อย แต่ก็มีประโยชน์ในแง่ที่จะช่วยตรวจสอบความและแก้ไขความลำเอียงของเอกสารของทั้ง 3 อาณาจักรเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเทศดังกล่าวได้บ้าง ส่วนจดหมายเหตุจีนตามส่วนฉบับที่ 2 ฉบับนั้น ตามลักษณะของเอกสารมิได้เป็นจดหมายเหตุ แต่มีลักษณะเป็นหนังสือพงศาวดารของจีนซึ่งรวบรวมมาจากหนังสือเก่า ๆ อันเป็นของจีนเอง ภายหลังคนไทยจึงได้อีกแปลเฉพาะตอนที่พาดพิงมาถึงเมืองไทย หนังสือจดหมายเหตุจีนนี้ช่วยในการตรวจสอบเหตุการณ์ในแต่ละรัชสมัยได้บ้าง - แต่ส่วนใหญ่ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องการค้าขายระหว่างชนชาติไทยกับประเทศจีน ในตอนเริ่มเรื่องและตอนท้ายเรื่อง มีความซึ่งชี้แนวทางในการศึกษาที่มาของอาณาจักรอยุธยาได้ควย อย่างไรก็ตาม ข้อบกพร่องซึ่งควรระมัดระวังในการศึกษาเอกสารนี้คือ จำเป็นต้องขจัดข้อความที่แสดงความลำเอียงออกไป และความเข้าใจผิดเนื่องจากผู้สังเกตการณ์และผู้บันทึกเอกสารเป็นชาวต่างประเทศ ซึ่งเป็นข้อเสียอีกประการหนึ่งของเอกสารประเภทนี้ นอกจากนี้ เอกสารที่บันทึกขึ้นโดยชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะจดหมายเหตุจีน มีข้อจำกัดในเรื่องการออกเสียงชื่อคนหรือสถานที่อันเป็นวิสามานยนาม ซึ่งส่วนมากจะบันทึกอย่างไม่ถูกต้อง อันอาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดแปรไปไม่ได้โดยง่าย

เอกสารที่กล่าวถึง พงศาวดารเขมร, พงศาวดารมอญพม่า, พงศาวดารล้าน-
ช้าง, พงศาวดารเมืองหลวงพระบาง, เรื่องจดหมายเหตุว่าด้วยกรุงสยามแต่โบราณ และ

เรื่อง เมืองไทยในจดหมายเหตูกจีน

*

การจำแนกเอกสารทางประวัติศาสตร์ของไทยออกเป็นประเภทต่าง ๆ เป็นต้นว่า พงศาวดาร ตำนาน จารึก ฯลฯ จนมักจะทำให้เกิดความเข้าใจว่าเอกสารบางประเภทมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์มากกว่าเอกสารบางประเภทเสมอไปนั้น เป็นการจำแนกอย่างกว้าง ๆ นอกจากนี้ ในการเรียกชื่อเอกสารยังปรากฏว่าบางครั้งก็ปราศจากกฎเกณฑ์ที่แน่นอน เอกสารเก่า ๆ ของไทยที่มีชื่ออย่างหนึ่ง เช่น พงศาวดาร หรือ จดหมายเหตุ อาจจะไม่ได้มีการเรียบเรียงตามลักษณะของพงศาวดารหรือจดหมายเหตุก็ได้ จากการวิเคราะห์เนื้อหาของเอกสาร อาจสรุปลักษณะการผลิตเอกสารทางประวัติศาสตร์ของไทยได้เป็น 3 ประการ ดังนี้

1. โดยการจดจำและบอกเล่าสืบต่อกันมา แล้วบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรในภายหลัง
2. บันทึกขึ้นในเวลาใกล้เคียงกับระยะเวลาที่มีเหตุการณ์เกิดขึ้นจริง รวมทั้งการคัดลอกจากเอกสารซึ่งคนรุ่นเก่าได้บันทึกไว้ แล้วผู้คัดลอกจึงบันทึกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยของตนเพิ่มเติมเข้าไปเป็นเรื่องติดต่อกันมา
3. โดยรวบรวมความจากเอกสารหลายฉบับซึ่งเป็นบันทึกลายลักษณ์อักษรในสมัยก่อน ๆ แล้วนำมาเรียบเรียงให้เป็นเรื่องเดียวกัน

ลักษณะการเรียบเรียงหรือการผลิตเอกสารทั้ง 3 ประการ แต่ละลักษณะย่อมมีทั้งข้อดีและข้อเสียประกอบกันดังกล่าวแล้วในตอนสรุป เอกสารทางประวัติศาสตร์ของไทยส่วนใหญ่ โดยเฉพาะเอกสารที่มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของไทยในสมัยเริ่มแรก ไม่ว่าจะ เป็นจารึกบางหลัก หรือเอกสารประเภทอื่นใดก็ตาม จะมีลักษณะการเรียบเรียงหรือการผลิตทั้ง 3 ประการนี้ปะปนกันอยู่มากน้อยต่างกันไป การนำความจากเอกสารแต่ละเรื่องมาเป็นข้อมูลในการศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ไทยนั้น จำเป็นที่จะต้องทราบว่า ความตอนใดในเอกสารเล่มใดมีลักษณะการเรียบเรียงหรือการผลิตอย่างไรใน 3 ประการนี้ ประ

กอบการพิจารณาด้วยว่า จะนำความตอนนั้น ๆ มาใช้อ้างอิงในแง่ใดได้บ้าง จึงจะช่วยให้เข้าใจเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์อย่างใกล้เคียงกับความเป็นจริง

ข้อสังเกตเกี่ยวกับเอกสารที่ได้จากการศึกษา

1. ในการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ของไทยในขอบเขตของการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ นอกจากจะศึกษาเอกสารเก่า ๆ ที่ให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์แล้ว ยังได้ศึกษาข้อเขียนทางประวัติศาสตร์ที่นักประวัติศาสตร์รุ่นก่อนบางท่านได้เรียบเรียงไว้ประกอบกันไปด้วย จึงได้พบว่า นอกจากข้อมูลเรื่องเดียวกันที่ปรากฏอยู่ในเอกสารเก่า ๆ หลาย ๆ เล่มมักจะมีเรื่องราวที่แตกต่างกันไปมากบ้างน้อยบ้างแล้ว ยังได้พบว่า ข้อเขียนทางประวัติศาสตร์บางเรื่องยังนำข้อมูลเดิมมาใช้ด้วยความเข้าใจผิดด้วย ทั้งนี้ เพราะมีการตีความหมาย (Interpretation) จากแนวความคิดสมัยเก่า นอกจากนี้ ในการแปล (Translation) เอกสาร ถ้าผู้แปลมีแนวความคิดในเรื่องนั้น ๆ อยู่ก่อนแล้ว มักจะแปลข้อความในเอกสารซึ่งกล่าวอย่างคลุมเครืออื่นให้เป็นไปตามแนวความคิดของคนที่มียุ่เดิม การศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของไทยสมัยแรก ๆ จากเอกสารเก่า จำเป็นต้องนำเอกสารดังกล่าว โดยเฉพาะเอกสารในภาษาอื่นที่มีผู้แปลไว้หลายส่วนวนมาอ่านใหม่ทุกส่วนวน และต้องประเมินค่าเอกสารเหล่านั้นตามหลักการประเมินค่าเอกสารในบทที่ 1 แล้วจึงนำมาแปลความตามแนวการศึกษาในปัจจุบัน

2. จากการศึกษาดูเอกสารในขอบเขตของเรื่องนี้ ได้พบข้อความในหน้าคำนำของหนังสือที่จัดพิมพ์โดยกรมศิลปากรบางเล่ม โดยมากเป็นฉบับพิมพ์ครั้งแรก แจ้งว่า ยังมีเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เป็นต้นฉบับตัวเขียนอยู่ในหอสมุดแห่งชาติอีกมาก และในคำนำของหนังสือพงศาวดารโยนกที่แจ้งรายชื่อเอกสารที่ผู้เรียบเรียงใช้เรียบเรียง ก็ปรากฏว่ามีเอกสารของอาณาจักรลานนาอีก 2 เรื่อง ซึ่งไม่ปรากฏว่ามีฉบับพิมพ์เผยแพร่อยู่ในเวลานี้ โดยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น เอกสารทั้ง 2 เรื่องน่าจะมีต้นฉบับตัวเขียนอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ ดังนั้น จึงสมควรที่จะมีการสำรวจเอกสารทางประวัติศาสตร์ประเภทต้นฉบับตัวเขียนที่มีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ และจัดพิมพ์เอกสารดังกล่าวเผยแพร่โดยรักษาค้นฉบับเดิม

ทุกประการ เพื่อนักประวัติศาสตร์จะได้มีโอกาสศึกษาเอกสารและตรวจสอบเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ได้มากขึ้น และจะได้พิจารณาเอกสารเหล่านั้นตามหลักวิชาประวัติศาสตร์ด้วยตนเอง

3. มีข้อสังเกตว่า เอกสารทางประวัติศาสตร์ของไทยเท่าที่นำมาศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเอกสารทางวิชาการที่จัดพิมพ์ขึ้นโดยส่วนราชการหรืออยู่ในความควบคุมของส่วนราชการ ยังมีข้อบกพร่องในเรื่องการจัดพิมพ์อยู่มาก กล่าวคือ ประการแรก ได้พบว่าค่านำของเอกสารบางเรื่องยังไม่ให้ประวัติหรือที่มาและรายละเอียดที่ควรทราบเกี่ยวกับเอกสารนั้น ๆ อย่างชัดเจนพอ ประการที่สอง เอกสารที่ส่วนราชการรับผิดชอบในการพิมพ์และได้มีการพิมพ์เผยแพร่ขึ้นแล้วหลายครั้ง ควรจะระบุหรือแจ้งครั้งที่พิมพ์และปีที่พิมพ์ให้ชัดเจนและสมบูรณ์กว่านี้ และควรถือเป็นเรื่องสำคัญสำหรับเอกสารทางวิชาการ และหากมีการเปลี่ยนชื่อเอกสารในการพิมพ์ในบางครั้งก็ควรแจ้งไว้ให้ชัดเจนด้วย เอกสารที่ให้เรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์ของไทย มักจะเป็นเอกสารที่พิมพ์ขึ้นเนื่องในโอกาสต่าง ๆ มิได้มีการเผยแพร่หรือมีจำหน่ายอย่างแพร่หลาย การแจ้งรายละเอียดดังกล่าวจะได้เป็นแนวทางในการติดตามหรือจัดหาเอกสารดังกล่าวได้โดยสะดวกขึ้น และด้วยข้อขัดข้องในประการที่สองนี้เองจึงทำให้การรวบรวมประวัติการพิมพ์ของเอกสารที่นำมาศึกษาไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร ประการที่สาม มีข้อสังเกตว่าผู้จัดพิมพ์เอกสารทางวิชาการของไทย มักจะเห็นความสำคัญของหน้าปกมากกว่าหน้าปกใน ปรากฏว่า บางครั้ง ชื่อเอกสารบนปกไม่ตรงกับชื่อในหน้าปกใน และปรากฏว่าชื่อบนปกนั้นเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปมากกว่า ประการสุดท้ายซึ่งเป็นข้อที่สำคัญที่สุดก็คือ เอกสารทางวิชาการของไทยบางฉบับที่จัดพิมพ์โดยทางราชการมีเลขวาดับหน้าไม่ชัดเจนไม่มีสารบัญเรื่อง เป็นที่หวังกันว่า ข้อสังเกตต่าง ๆ เกี่ยวกับข้อบกพร่องของการพิมพ์หนังสือทางวิชาการที่รวบรวมมานี้ คงจะได้รับการแก้ไขให้หมดไปในไม่ช้า

ข้อเสนอแนะในการวิจัยในขั้นต่อไป

1. การศึกษาเพื่อประเมินคุณค่าเอกสารทางประวัติศาสตร์ของไทยในขอบเขตของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้ เป็นการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ในขอบเขตของวิชาบรรณารักษะ-

ศาสตร์ เพื่อเป็นคู่มือของบรรณารักษ์ในการให้บริการแก่นิสิตนักศึกษาและนักวิชาการซึ่งมิใช่
เป็นนักประวัติศาสตร์โดยตรง ดังนั้น ผลการศึกษาเรื่องนี้จึงคาดว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อบรร-
ณารักษ์และผู้ใช้บริการของห้องสมุดดังกล่าว เพื่อให้เป็นการเหมาะสม จำเป็นที่จะต้องใช้
ช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์เป็นเครื่องกำหนดขอบเขตการศึกษา ซึ่งวิทยานิพนธ์นี้ได้กำหนด
ขอบเขตการศึกษาเอกสารไว้เฉพาะเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในอาณาจักร ลานนา
สุโขทัย และอยุธยา ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 18 จนถึงเพียงตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 21
เท่านั้น ผู้วิจัยเห็นควรที่จะมีการศึกษาเพื่อประเมินค่าเอกสารทางประวัติศาสตร์ของไทยใน
ช่วงเวลาต่อ ๆ ไปอีกเพื่อประโยชน์ของการศึกษา

2. เนื่องจากเป็นผลการวิเคราะห์ลักษณะของเอกสารและประเมินค่าเอกสาร
ทางประวัติศาสตร์ในขอบเขตของวิชาบรรณารักษศาสตร์ ซึ่งมีจุดประสงค์ที่จะรวบรวมและ
เสนอแนะเอกสารที่มีคุณค่าในด้านนี้เท่านั้น ดังนั้น ถ้ามองจากแนวความคิดของนักประวั-
ติศาสตร์แล้วจะพบว่า การวิเคราะห์เนื้อหาของเอกสารในที่นี้มีได้เป็นการวิเคราะห์
อย่างลึกซึ้งจนเป็นที่พอใจของนักประวัติศาสตร์อย่างแน่นอน ดังนั้น นักประวัติศาสตร์หรือ
นิสิต นักศึกษาที่ศึกษาวิจัยในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ จึงอาจนำการศึกษาทำนองเดียวกันนี้
ไปประยุกต์เพื่อศึกษาวิจัยเอกสารที่ให้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไทย โดยจำกัดจำนวนเอก-
สารให้น้อยลงตามความเหมาะสม แล้วเพิ่มการอธิบายเกี่ยวกับการประเมินค่าเนื้อหาของ
ของเอกสารในแต่ละหัวข้อตามหลักวิชาประวัติศาสตร์ให้มีความละเอียดลึกซึ้งกว่านี้ ก็
จะเป็นประโยชน์แก่วงการศึกษายิ่งขึ้น

*****